

Egy kiadó alapítása Lábjegyzetek a Rajk-perhez

Ez az írás négy élettörténetet idéz fel: Justus Pálét, Tarisznyás Györgyiét, Balabán Péterét és Pődör Lászlóét. A Corvina négy lektoráét, akik irracionális okokból belekeveredtek a Rajk-, illetve a Pálffy-perbe, majd kiszabadulván az akkor alakuló Corvina Kiadó szerkesztőségének meghatározó munkatársai lettek. Mint egykori kollégájuk igyekeztem rekonstruálni a perekben játszott szerepüket és kisebb mértékben későbbi pályájukat. A kiadónak volt még egy, a Rajk-perben érintett munkatársa, Noël H. Field, az ő sorsát azonban – tekintettel alapos feldolgozottságára – csak futólag érintem.¹

1955. január 1-jén az addig alig egy tucatnyi magyar könyvkiadóhoz újabb csatlakozott: hivatalos és teljes nevén a Corvina Idegennyelvű Könyvkiadó Vállalat. Az intézmény, amelynek alapításáról Darvas József népművelési miniszter 1954. december 28-án rendelkezett, azzal a céllal alakult, hogy külföldön is megismertesse Magyarországot, a magyar kultúrát. Az alapvető, ki nem mondott szándék a szocialista politika propagálása volt, annak folytatása, amivel korábban a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya foglalkozott.

„... – a dolog tragikus volta mellett – szerencsés időpontban indult; ekkor szabadultak a börtönből azok a barátaink, akik a Rajk-ügyben méltatlanul, keserves éveket töltöttek el.”² Így kommentálja önéletírásában Cserépfalvi Imre, a kiadó első igazgatója a kezdőcsapatot.

A koncepciók perek életben maradt áldozatainak perújrafelvétele, majd szabadon bocsátása 1954 második felében – 1955 elején zajlott, s noha valamennyiük esetében megalapozatlannak nyilvánították az eredeti vádat, a hatóságok nem szívesen hagyták volna felügyelet nélkül a frissen szabadultakat. Egy esetben konkrétan bizonyítható és legalább még egy esetben valószínűsíthető, hogy a börtönviseltek elhelyezéséről „központilag gondoskodtak”. Noël Field ügyében az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött egyik dossziében megtalálható az az irat, amely Vályi Gábort, a Corvina irodalmi vezetőjét mint „kapcsolatunkat” felszólítja Field foglalkoztatására.³ Tarisznyás Györgyi felvételét Cserépfalvi szerint a kiadó személyzetise⁴ megnevezetlen forrásra hivatkozva ajánlotta neki. De párhuzamot jelenthet az a későbbi példa is, amelyről Vásárhelyi Miklós számol be visszaemlékezéseiben. Amikor 1956-os tevékenysége miatt elszünetelt börtönbüntetéséből kiszabadult, egy Aczél Györggyel folytatott beszélgetés után hajdani mozgalmi kollégáját, az Európa Kiadó akkori – és a Corvina későbbi – igazgatóját, Bíró Líviát kellett felkeresnie, hogy szigorúan megszabott feltételek mellett munkát kaphasson.⁵

A Rajk-per tárgyaló *Kék könyvben*⁶ név szerint két jövendő corvinás szerepel: Justus Pál, a nyolcadrendű vádlott, és Tarisznyás Györgyi, akire az egyik tanú szerepét osztották. A velük azonos időben letartóztatott Balabán Pétert „konceptióváltás” okán egy másik perben ítélték el. Ugyancsak felesleges szereplőnek bizonyult a harmincas évek közepétől a szovjeteknek (és talán az Egyesült Államoknak is) kémkedő amerikai Noël H. Field, akit Prágából hurcoltak Budapestre, hogy általa bizonyítsák Rajk kémtevékenységét. Pődör Lászlót többek között a Pálffy György tábornokkal való ismeretsége miatt tartóztatták le – a Rajk-ügy egyik ágának, a Pálffy-pernek a befejezése és a tábornok kivégzése után.⁷

Justus Bernát Pál (1905–1965) fiatakorától élénk politikai érdeklődést mutatott. Ennek intenzitásához csak az irodalom iránti vonzalma mérhető. A MÁV-felügyelő fia, akinek zeneszerző fivére, Justus György a holokauszt áldozata lett,⁸ másik testvére, Justus János pedig részt vett a francia ellenállási mozgalomban,⁹ a Kölcsey Gimnáziumban érettségizett. 1924–1926 között Bolognában és Párizsban járt egyetemre, huszonöt évesen állította össze első verseskötetét,¹⁰ a húszas évek végétől Kassák Munkaköréhez csatlakozott, ahonnan Kassák – politikai nézeteltérései miatt – hamarosan kizárta.

Justus felfogásának leginkább a szociáldemokrácia, annak is baloldali iránya felelt meg. 1930-tól – a munkaszolgálat hónapjait, közöttük a Borban töltötteket leszámítva¹¹ – a két munkáspárt fúziójáig egyre jelentősebb szerepet játszott a Szociáldemokrata Pártban, támogatója volt a két párt egyesülésének. Politikai aktivitása alig ismert határokat. Írt és fordított, szerkesztett és tanfolyamokat szervezett, emellett volt az MTI, majd letartóztatásakor a Rádió alelnöke.¹²

Tevékenysége már röviddel a háború után szemet szúrt a kommunista vezetésnek, a róla szóló jelentések feltehetőleg azonnal a párt legfőbb embereinek íróasztalán landoltak.¹³ Justus – mint ezt a magyar szociáldemokrácia végnapjait feldolgozó tanulmányában B. Kádár Zsuzsanna megállapítja – minden szempontból ideális alanya volt egy koncepció pernek: „...kiválóan beleillett a sztálini sémába: nemcsak mint baloldali szociáldemokrata, hanem mint nyugati emigráns, aki ráadásul értelmiségi és zsidó is.”¹⁴

A Rajk-perben „1/besúgással elkövetett népellenes büntett; 2/közhivatali állás felhasználásával elkövetett hűtlenség büntette; 3/demokratikus államrend és közrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntette” miatt életfogytiglani fegyházra ítélték.¹⁵ Az ellene felhozott vádak szinte szó szerint megegyeznek a többi – ebben a perben és később, a mellékperekben – elítéltével.

Amikor 1954 tavaszán megkezdődött a koncepció perekben bebörtönzöttek perújrafelvétele, Justus ügyét is elővették. Egy 1954. szeptember 17-i jelentés megállapítja, hogy „ügyében a korábbi vizsgálatot nem megnyugtatóan folytatták le. Fizikailag bántalmazták és kényszerítették, hogy hamis vallomást tegyen. A fizikai kényszeren kívül rábeszélést is alkalmaztak. Fenyegették, ha nem tesz vallomást, feleségét nem engedik szabadon és bántalmazását is kilátásba helyezték. Végül a párt érdekeire hivatkozva vettek fel tőle a tényeknek meg nem felelő vallomásokat.”¹⁶ Ugyanakkor új vádat emeltek ellene: trockizmust és szovjetellenességet róttak a terhére.¹⁷ Részben a már említett iratcsomó egyes dokumentumaiból, részben a Vándor(i) Györgyi ügyében összegyűlt iratok tartalmú dossziéból kiviláglik, hogy Justus e második esetben lényegében Máriaassy Félixné és a már említett Vándor Györgyi áldozata lett.¹⁸ Az 1954-es perújrafelvétel tárgyalásán mindketten (az utóbbi jól érezhetően bosszúból, mert Justus iránt táplált szerelme viszonzatlan maradt¹⁹) trockista nézetek terjesztésével és a szovjet, illetve magyar párt elleni megnyilvánulásokkal vádolták a még mindig a Kozma utcai büntetőintézetben fogva tartott Justust. Nyilván ennek lett a következménye, hogy míg a koncepció per többi áldozatát 1954 végén, 1955 elején szabadon bocsátották, az ő ügye megrekedt. 1955. június 27-én az alábbiakat írta:

„Igen tisztelt Örnagy Úr

Tisztelettel kérem a következők jelentését az arra illetékes szervhez:

Több mint hat éve vagyok börtönben el nem követett bűncselekményekért. Nem beszélek arról, mit szenvedtem a vizsgálat során, majd öt és fél éves magánzárka alatt. Azt azonban, ami az utolsó év alatt történt velem, a szocialista törvényesség és az elemi emberiség megsértésének tartom, és tovább nem tudom elviselni. Előadóm és az ügyész megállapította, hogy az eredetileg terhemre rótt bűncselekményeket nem követtem el, és két hét múlva ügyemben tárgyalás lesz. Azóta egy év telt el, és semmi sem történt. Önuralmam a végét járja, és idegeim felmondják a szolgálatot. További

fogva tartásom esetén nem vállalhatok felelősséget magatartásomért. El vagyok szánva, hogy e törvénysértés elleni tiltakozásomat kifejezzem.

*Teljes tisztelettel
Justus Pál”20*

Ez a végső kétségbeesés szülte beadvány nem lendített a fogoly sorsán. Ügyének tárgyalását 1955. november végén folytatták, amikor ugyan izgatásért kilenc év börtönre ítélték, de a büntetés hátralevő részére az 1953-as közkegyelmet alkalmazták.²¹

A szabadulást hozó ítélet után Justus Pálnak már csak tíz év adatott. Mintha be akarta volna pótolni, amit a politikával töltött években elmulasztott, megszállottan dolgozott: verseket, több mint harminc regényt, novellát fordított magyarra és franciára is.²² A börtönből hozta *Shakespeare Szonettjeinek* magyarítását. Alig-alig lehet elképzelni, hogyan tud valaki a legprimitívebb eszközök híján, nagyrészt fejben tartani, csiszolgatni 154 szonettet, pedig az 1956-ban megjelent kétnyelvű kis kötet bizonyítja: a páratlan memóriájú Justus képes volt erre a bravúrra.²³ Emlékezőtehetségének egyik dokumentumát vizsgálati dossziéja is őrzi: 1949. szeptember 2-i dátummal ötvenöt oldalon foglalja össze a Magyar Szociáldemokrata Párt történetét. A dossziében fennmaradt másolat szélére – hátoldalára, valószínűleg egy későbbi időpontban, évszámmal ellátva addigi verseinek és versfordításainak szövegét másolja, mintha abszurd helyzetében összegezni akarná, mit ért el a börtönévekig.²⁴

Ha valakiről el lehet mondani, hogy a jogtalanul elszenvedett fogság nem törte meg, az kétségtelenül Justus. 1956. november 2-án őt keresi meg a Corvina Kiadóban, közös munkahelyükön Gimes Miklós, és két héttel később, a forradalom bukása után indított *Október Huszonharmadika* című lap szerkesztőségi stábjába is bevonja.²⁵ Gimes (akinek 56-os tevékenységével Justus nyilvánvalóan tisztában volt) letartóztatása se rettent vissza: részt vesz a „revizionista és szociáldemokrata értelmiségiek ellenzéki mozgalmá”-ban (valójában baráti körben lefolytatott, gyakran tényleg politikai tartalmú beszélgetéseken), amelynek tagjait sorra letartóztatták. A Hungaricus kör és a pszichológus Mérei Ferenc perét előkészítő dokumentumokban többször is felbukkan a neve, a hatóságok azonban végül a párt Politikai Bizottságától nem kaptak engedélyt az őrizetbe vételére.²⁶ Kitartó figyelmüket igazolja az a „Borisz”-nak – Nagy Péter irodalomtörténésznek, a Corvina későbbi irodalmi vezetőjének – adott utasítás, hogy igyekezzen megtudni minél többet Justus „ellenséges tevékenységéről”.²⁷

Élete végéig megnyilvánuló legendás segítőkészségéről paradox módon ügynökjelentések tanúskodnak. Az 1961-ben „Kerekes” fedőnéven nyitott munkadosszié néhány dokumentuma igazolja, hogy álláshoz-munkához igyekezett juttatni olyanokat, akik 1956 után nehéz helyzetbe kerültek.²⁸ Az, hogy ezekről a beszélgetésekről a szervek hamarosan tudomást szereznek, és azt következtetik belőlük, hogy Justus megint „szervezkedik”, ha meg is fordult a fejében, nyilvánvalóan nem érdekelte.

„...Justus tevékenységéből figyelemreméltó, hogy feltűnően sokat foglalkozik az ellenforradalom alatt kompromittálódott és elítélt személyek kiszabadulása utáni helyzetével és elhelyezésével. Erre mutat »János« és »Boros« és »Kerekes« jelentése is. Lehetséges, hogy Justus ezeket a személyeket meg akarja a maga számára nyerni és lekötelezettjévé tenni. Adataink szerint ilyen kérdéseket megbeszél Vásárhelyi Miklóssal is. A részletek lebonyolításába bevonja Zsámboki Zoltánnét és Veres Gábort is. Láthatólag velük bizalmas, szoros kapcsolatot tart fenn Justus Pál. [...] »Kiss Tibor« jelentései szerint Gera György, Gara László és Fejtő Ferenc kapcsolata, múlt évben Párizsban járt, ahol Fejtő Ferencet és Gara Lászlót is felkereste.”²⁹

„Kerekes”, „János”, „Boros”, „Kiss Tibor” olyan személyek, akik bejártak a Corvinába (erre utalás történik a jelentésekben), esetleg ott dolgoztak.³⁰

Közeli barátja, Horváth Zoltán „egyedüljáró”-nak, magányosnak és visszahúzódónak jellemezte Justust. ³¹ Ennek ellene mond, hogy a rituális reggeli szerkesztőségi kávézásoknak ő volt a főszereplője, és élénk társasági életet élt a kiadóban. (Erről az ügynökök hűségesen jelentettek.) Az ő révén lett állandó látogató, külső-belső munkatárs a franciából fordító Kelemen Imre, aki mellesleg Cserépfalvi korábbi kiadójában is működött (és nem mellesleg 1956 után ugyancsak megfordult Mérei Ferenc és Fekete Sándor körében, mindaddig, amíg le nem tartóztatták), ³² a börtönt megjárt Széll Jenő, Bálint Endre, Justus unokatestvére, az avantgárd festészet egyik legkitűnőbb mestere és a vonzásukban sokan mások.

Justus 1965. december végén, útban Temesvár felé halt meg. Halála mélyen megrázta kollégáit, egyszermind átrendezte a kiadó szellemi viszonyait. Sajátságos történelmi szerepe és sorsa azonban hamar feledésbe merült. Emlékét egy, a születésének századik évfordulóján rendezett konferencia, illetve annak nyomtatásban csak három évvel később nagyon szerény formában megjelent előadásai őrizték meg, valamint Ungvári Tamás egy írása. ³³

A Rajk-perben egyszerű tanúnak maszkírozott Tarisznyás Györgyi (1921–1979) sorsát csak a „kafkai” jelzővel lehet illetni. Börtönt járt kollégái 1945–1949 tavasza között magas pozíciókat töltöttek be, és olykor megérezhették a rájuk leselkedő veszélyt. Tarisznyás Györgyiben, a paksi középiskolai tanárban azonban fel sem merülhetett, hogy valaha is köze lesz a nagypolitikához. ³⁴ Pedig ez történt.

Az erdélyi örmény származású paksi főjegyző lánya Budapesten, az Erzsébet Nőiskolában járt gimnáziumba, majd a bölcsészettudományi karon végzett német–francia–művészettörténet szakon. Szakdolgozatát néprajzi-művészettörténeti témából írta. ³⁵ A két háború közötti egyetemi szokásoknak megfelelően egy szemesztert Münchenben töltött – utóbb vizsgálati anyagában ebből is próbáltak vádat koholni. ³⁶ A diploma megszerzése után visszatért szülővárosába, ahol a frissen alakult középiskola nyelvtanára lett. Ezzel párhuzamosan élte a harmincas–negyvenes évek vidéki értelmiségének életét: társaságba járt, és olykor Budapestre jött színházba, hangversenyre. Ez a rendezett, bizonyos formákat betartó polgári élet megbosszulta magát.

A család baráti körébe tartozott a környék volt kispapja képviselője, a németek ellen bátran kiálló Klein Antal, ³⁷ akit politikus ismerősei, Dinnyés Lajos volt miniszterelnök, illetve a majdani államfő, az ekkoriban ugyancsak kispappart Dobi István rábeszéltek, hogy a diplomáciai testület részére rendezzen vadászatot. Ezen részt vett Karlo Mrazović, egykori partizán, jugoszláv követ, az azt követő összejöveteleken pedig Tarisznyás Györgyi is. Kettejük ekkortól datálódó kapcsolata, rövid életű szerelme okozta a fiatal tanárnő vesztét. ³⁸

Amikor 1949 tavaszán Rákosi Mátyás elhatározta, hogy szovjet mintára leszámol ellenfeleivel, letartóztatási hullám söpört végig a vezetők körein. Kihallgatások, kínzások, fenyegetések követték egymást, de a monstre per csak nem akart összeállni. ³⁹ Rákosi végül segítséget kért Moszkvából. Magyarországra érkezett Mihail Iljics Belkin, a koncepciós perek „szakértője”, és röviddel utóbb kialakult az, amit ma a Rajk-perről a köztudat számon tart. A történetnek Tarisznyás Györgyit érintő szála azonban nem Belkin gombolyagjából tekeredett le.

Rajk László ellen az egyik vádpont az volt, hogy 1948 őszén titkon, egy paksi csőszkunyhóban találkozott Rankoviccsal, az akkori jugoszláv belügyminiszterrel. A találkozó létrehozásában a vádirat szerint szerepet játszott Klein Antal és Tarisznyás Györgyi.

A Rajk-per iratait két menetben, 1958-ban és 1962-ben megsemmisítették, ⁴⁰ ezért csak a perújrafelvétel során, a hajdani kihallgatók vallomásaiból tudható, hogy a csőszkunyhó

motívumával a vizsgálatok egyik vezetője, Szűcs Ernő ezredes „gazdagította” a képtelen történetet.

„A felülvizsgálat során vallott Berán Iván, [...] aki vallomást tett arról, hogy a Rajk-ügy tárgyalása után Szűcs Ernő előtte félreérthetetlenül kifejezésre juttatta, hogy Rajk és Rankovics közti találkozó nem történt meg, az az ő (Szűcs) fejében született meg...”

Réh Alajos „Szűcs Ernőtől azt a feladatot kapta, hogy a jugoszláv határszélen tetszése szerint készítsen fényképfelvételeket olyan határszakaszról, ahol alkalmas hely van Jugoszláviából Magyarországra átjönni. Ezt a határszakaszt Réh Alajos Udvard község környékén fényképezte le. [...] Réh vallomása szerint kb. 50 csőszkunyhót fényképezett le, és átadta a felvételeket Szűcsnek. [...] Vallomása szerint a találkozó nem történt meg, mert ő bármelyik határszakaszt lefényképezhetett volna, és csőszkunyhót is lefényképezhetett volna bárhol, az a felvétel a találkozót bizonyította volna.”⁴¹

Ugyanez a tény Klein Antal per-újrafelvételi irataiban még cinikusabb formában olvasható:

„...a Rajk ügy tárgyalása után Szűcs Ernő félreérthetetlenül kifejezésre juttatta előtte, hogy Rajk és Rankovics között az ún. paksi találkozó a valóságban nem történt meg és csak az ő, mármint Szűcs fejében született meg. Dicsekedve hozzátette, nagyon örül, hogy ilyen jól sikerült dokumentálni ezt a valótlanságot Klein és Tarisznyás tanúk vallomásával, továbbá a bemutatott fényképfelvételekkel...”⁴²

Mindabból, ami a „nagy per”-ből megismerhető, nehéz indokát találni annak, miért volt szükség erre a közvetlenül vagy közvetve tucatnyi ember életét tönkretévő fiktív történetre. Utóbb az ÁVH alkalmazottai is rendre azt vallották: sohasem értették, miért osztottak szerepet Tarisznyás Györgyinek a Rajk-perben.⁴³

Az 1949. június 15-én szülővárosából elvitt tanárnő, aki csak akkor jött rá, mibe keveredett bele, amikor – már fogságban – francia fordításra odaadták neki a Rajk-per anyagát, eljátszotta az utcáról behívott tanút. A fő vádlottakkal ellentétben nem a párt érdekeire hivatkozva kényszerítették rá ezt a szerepet (amit annál kevésbé tehettek, mert nem volt az MKP tagja, sem bármi néven nevezhető szimpatizánsa), hanem hazafias érzelmeit vették célba. Légből kapott vallomását annak reményében tette meg, hogy rossz élményekkel a háta mögött, de megszabadulhat az ÁVH-tól. Ami ezután történt, Örkény István tollára való, aki a korábbi történéseket *Ballada az igazságról* címen beillesztette abszurdjai közé.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Tarisznyás Györgyi kézírásával őrzi perújrafelvételhez szükséges vallomását, amiben felsorolja kálváriájának valamennyi állomását.⁴⁴ Miután a perben az előre megírtak szerint tanúskodott, úgy látszott, a hatóság teljesíti ígéretét, és szabadon engedi. Haza ugyan nem mehetett, egy budai villában, a Virányos úton őrizték, és el kellett viselnie korábbi kihallgatója, Szűcs Ernő zaklatásait, körülményei azonban kétségkívül javultak, dolgozhatott. Ezzel párhuzamosan egy fiktív házasságkötést dokumentáltak egy bizonyos Ács Péter és Tarisznyás Márta között (akinek adatai teljes egészében megegyeztek Tarisznyás Györgyiével; a Márta név minden bizonnyal elírás, esetleg egy máshol nem szereplő második keresztnév. Az emberben óhatatlanul felmerül, vajon a tanú védelmének az Egyesült Államokban azóta gyakorlattá vált formáját próbálták-e megvalósítani, aminek lényege az illető „új” identitásának megteremtése).⁴⁵ Egy idő múltán őrizetét is megszüntették.

Érezni lehetett azonban, hogy az ÁVH vár valamire. ÁVH-s őreinek későbbi vallomásaiból azonban kiviláglik,⁴⁶ hogy Tarisznyás Györgyi rettegve nézett jövője elé. Mint utólag kiderült, nem alaptalanul: az Államvédelmi Hatóság 1950 őszén már a Szűcs-perhez gyűjtötte az áldozatokat. Az újabb letartóztatás hamarosan bekövetkezett. Forma szerint azért, mert Tarisznyás Györgyi barátnőjének, Záboji Endrénének – titoktartási kötelezettségét megszegve – elmondta, hogy a Rajk-perben valótlant állított.⁴⁷ (Többek

között barátságuk miatt figyelték meg Zábojinét, előbb beszervezték, majd rögtön utána letartóztatták, sőt éveket töltöttek közös cellában.⁴⁸⁾

Az említett vallomásból és Tarisznyás Györgyi évekkel később elejtett néhány megjegyzéséből kiviláglik, hogy fogva tartásának első, 1949 júniusa és 1950 szeptembere közötti szakaszában mintha nagyobb szerep jutott volna az abszurd fordulatoknak, az 1950. szeptember 18-i letartóztatás utáni időszakot viszont egyértelműen a kegyetlenség jellemezte. Ez a második őrizetbe vétel már nemcsak Tarisznyás Györgyit, hanem egész családját, szüleit és nagymamáját (!) is érintette. Vallatói azt akarták a szó szoros értelmében kipofozni belőle, hogy Szűcs Ernő szeretője volt. Az ezredes elleni tanúskodás azonban mintegy magától megszűnt, mert Szűcsöt kihallgatói agyonverték.⁴⁹

A hatóságok ezek után láthatólag nem tudtak mit kezdeni a „tanúval”. (Nem ő volt az egyetlen, aki erre a sorsra jutott. A Rajk-per szinte valamennyi mellékszereplője letartóztatásban maradt, és elítélésüket – tanácsstalanságból (?) – húzták-halogatták.⁵⁰⁾

Tarisznyás Györgyit csak három év után, 1952 júniusában ítélték el „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntette miatt” – hat évre. További két és fél évet töltött börtönben, ahol a korábban elsajátított német, francia és angol mellé megtanult oroszul. 1955. január 26-án rendelte el Czákó Kálmán legfőbb ügyész Tarisznyás azonnali szabadlábra helyezését.⁵¹

A kiadó Tarisznyás Györgyi börtön utáni életének egyetlen munkahelye lett. Eredeti szakmájához, a tanításhoz nem tudott, talán nem is akart visszatérni, bár pedagógus énje ki-kibukott belőle a szerzők meggyőzésében csakúgy, mint a fiatalabb munkatársak türelmes oktatásában. 1965-től betöltött vezető beosztásában (előbb főszerkesztő-helyettes, majd főszerkesztő volt) őt is érintették a kultúrpolitika kiszámíthatatlan húzásai, a szerkesztőségben mégis biztonságban érezhette magát. Stílusérzéke, nyelvtudása alkalmassá tette arra is, hogy a szerkesztők többségéhez hasonlóan fordítson, szépirodalmat – oroszról.⁵² Kegyetlen betegség végzett vele; még 58 éves sem volt.

Életéről, elsősorban a Rajk-perbeli szerepéről és a börtönévekről Veressné Deák Éva jelentetett meg szerény füzetet, amely – mivel nagyrészt évekkel, sőt talán évtizedekkel korábbi szóbeli visszaemlékezéseken alapul – sok fontos tényben eltér Tarisznyás Györgyinek a perfelújítás során leírt vallomásától, illetve a más forrásokból kihüvelyezhető tényektől.⁵³ 2002 végén, 2003 elején férje, Farkas István újságíró, rövid ideig a Corvina angol szerkesztője, két hosszabb cikket szánt az *Élet és Irodalom*nak, amelyben leírt néhány jellegzetes epizódot Tarisznyás Györgyi háború előtti, illetve szabadulása utáni életéből. ⁵⁴

Balabán Pétert (1917–2002) 1949. június 18-án vette őrizetbe az ÁVH, és a „svájci csoport”⁵⁵ tagjaival, többek között Vági Ferencsel, Földi Ivánnal, Demeter Györggyel, Ács Tamással együtt „hűtlenséggel, valamint a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel” vádolták.

A jómódú polgári családból származó Balabán édesapja a Magyar Általános Biztosító vezérigazgatója volt, aki pályája folytatójának szánta a fiát. Ennek megfelelően egy londoni biztosító céghez küldte tanulni, ahonnan a fiú – tartózkodási engedély hiányában – hamarosan Genfbe került, és a közgazdaságtan mellett érdeklődési körének megfelelően bölcsészetet hallgatott, de részt vett fordító- és tolmácsképzésben is. Újságíró akart lenni. Ebben szerepet játszhatott, hogy anyai nagyapja a 19. század végén alapított Singer és Wolfner kiadó egyik tulajdonosa volt, a perújrafelvételéhez készült név és dátum nélküli jelentés pedig a család több zeneszerző és művész tagjáról tud.⁵⁶

Balabán Péter nem politikusnak született. Ha Svájcban mégis részt vett az ott élő magyarok antifasiszta akcióiban, cikkeket írt részben svájci újságoknak, részben az emigráció kiadványainak, az egy tisztességes ember természetes reakciója volt a második világháború rémségeire. Egyik ismerőse, Hámori László összehozta egy amerikai segélyszervezettel (American Friends Service Committee), amelynek megbízásából hazai lapok hírei alapján angol nyelvű összefoglalót állított össze a magyarországi helyzetről, főként a zsidóüldözésekről, deportálásokról, majd tagja lett a Szőnyi Tibor vezette Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak. Ebben szerepet játszott egykori iskolatársa, későbbi főnöke, Nagy Péter is. Balabán részt vett a Front összejövetelén, cikkeket jelentetett meg a kiadványában, és többek között mint a szervezet megbízottja került – akkor még futó – ismeretségbe Noël Fielddel.

A háború után, Svájcban bulletint szerkesztett, vallomása szerint azzal a céllal, hogy propagálja Magyarország újjáépítését, és rávegye a kint élő, demokratikus érzelmű magyarokat a hazatérésre.⁵⁷ Ő maga 1947 márciusában jött vissza Budapestre – apja heves tiltakozása ellenére. Előbb a Rádiónál, majd az MTI-nél volt a hírszerkesztőség turnusvezetője, és lazán bár, de továbbra is tartotta a kapcsolatot svájci ismerőseivel.

Letartóztatása, a súlyos fizikai bántalmazásokkal kísért kihallgatások⁵⁸ és a „gyanúsított” ellen hozott ítélet között majd egy év telt el. Tíz év fegyházra ítélték, de 1951-től már a váci börtönben bevonták az ottani fordítócsoporthoz munkájába, 1952 áprilisától pedig „áthelyezték” a gyűjtőfogház fordítói közé. Ott írta róla az alábbi jellemzést elítélt társa, Dr. Szalai Sándor:

„Börtönbeli érintkezésünk során nem tapasztaltam, hogy Balabánt a politika túlságosan érdekelné, vagy hogy különösebb politikai elgondolásai lennének. Ideológiai kérdések iránt sem viseltetik – s azt hiszem nem is viseltetett – különösebb érdeklődéssel. Mint gyakran mondogatta előttem, ő már legjobban szeretne csak nyugodtan, valami kuckóban élni, könyveket olvasni, jó zenét hallgatni. Mivel »szerelme az újságírás«, el van keseredve amiatt, hogy az, ami történt, éppen e hivatás folytatását teszi számára lehetetlenné, még ha büntetését letöltve szabadul is. Erről többször panaszkodott. Egyébként azonban igen jó idegei vannak és elég jó humora is, úgyhogy nincs különösen rossz lelkiállapotban.”⁵⁹

Elviselhető lelkiállapotához nyilván nagymértékben hozzájárult, hogy dolgozhatott. A munka mindig fontos szerepet játszott az életében. Még sok évvel azután is, hogy a Corvina irodalmi vezetője lett, gyakran előfordult, hogy ha pár óráig nem akadt elfoglaltsága, egy-egy korrektúra olvasásával tette magát hasznossá.

Az elsők között került a kiadóba, és angol szerkesztőként kapta szobatársul Noël Fieldet, akivel a jelek szerint jó kapcsolatot ápolt. Utóbb, amikor a Cserépfalvi eredeti szándékai szerint kevés embert foglalkoztató, jól áttekinthető kiadó létszáma felduzzadt, a „szerkesztőség” mellé idegen nyelvű szerkesztőséget hoztak létre. Ennek lett a főnöke Balabán Péter, hogy utóbb irodalmi vezetővé nevezzék ki. Az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusa szerint hozzávetőleg hatvan könyvön olvasható: Fordította Balabán Péter. A 20. századi amerikai irodalom állt közel a szívéhez, egyik kedvence Saul Bellow volt, és monográfiát írt Sinclair Lewisről.⁶⁰

A Rajk-perből kinőtt Pálffy-ügy szereplőjének szánták Pődör Lászlót (1911–1984) – ha a történet mégsem egészen így alakult, arról egyedül az ÁVH tehetett. A csornai születésű Pődör a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar–francia szakos diplomát – mint Eötvös-kollégista, Gyergyai Albert és Aurélien Sauvageot tanítványa. Ezután egy évet Párizsban töltött az École Normale Supérieure ösztöndíjasaként, majd a miskolci Fráter György gimnázium tanára lett. Itt érték a háború utolsó hónapjai.

Egyik gimnáziumi tanítványa, illetve annak édesapja révén kapcsolatba került az amúgy igencsak gyér magyar ellenállási mozgalommal, ⁶¹ részt vett a Miskolc környéki

antifasiszta akciókban, majd belevetette magát az újjászerveződő politikai életbe. 1944–45-ben tagja volt az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, dolgozott kabinetfőnökként a Külügyminisztériumban, utána Rómában lett követségi tanácsos, ezt követően ismét a Külügyminisztériumban kapott állást mint protokollfőnök. 1945-ben belépett az MKP-be, ahonnan azonban 1949-ben, a tagrevízió alkalmával kizárták. Ezután került rövid időre a Madách Gimnáziumba tanárnak. Egy 1948. január 25-én írott összefoglaló⁶² már arra utal, hogy kiterjedt kapcsolatai és legkevesbé sem doktriner gondolkodásmódja hamarosan gyanút keltettek:

„Pődör László követségi tanácsos, régebben a miskolci gimnázium francia-olasz szakos tanára. 1944-ben bekapcsolódik a Miskolc környéki partizán-akciókba, a Mokán szervezetbe, rövid időn belül az intellektuális csoport vezetője lesz. A felszabadulás után Debrecenbe került, ahol a megalakulandó nemzeti kormány külügyminiszterével, Gyöngyössy Jánossal kerül barátságba. Gyöngyössy maga mellé veszi, előbb titkára, majd később kabinetirodájának vezetője lesz. Belép a Kommunista Pártba, Rákosi Mátyás ajánlására osztálytanácsossá nevezik ki. Gyöngyössytől különböző segítségekben részesül, a minisztériumban kap lakást. Pődör lekötöztette Gyöngyössynek s ahelyett, hogy fontos pozíciójában ellenőrizné őt, teljesen lefekszik neki. A kommunista frakció vezetője lesz, elve, hogy mindenkin segíteni kell, nem baj, ha a demokrácia érdekei azt másképpen is kívánják. 1946-ban Nyugaton jár, olyan jelentéseket ad le a disszidensekről és nyugatosokról, mintha azok demokratábbak lennének az itthoniaknál. A római követség első beosztottja lesz, teljesen elszakad pártjától, felesége befolyása alatt áll. Tisztázatlan kapcsolatai vannak a Vatikán felé, igyekszik minél szélesebb klerikális kapcsolatokat kiépíteni a maga számára.”

Mindez, Pálffy György honvédelmi miniszterhelyetteshez fűződő kapcsolatával együtt, bőségesen elegendő volt letartóztatására.⁶³ Hogy erre miért egy évvel a Rajk-per többi résztvevőjének elfogása, illetve hónapokkal a tábornok kivégzése után, 1950. május 30-án került sor, nem világos. Bíróság elé sohasem állították, a jelentésekben szereplő tisztázatlan anyagi ügyeket nem vizsgálták, el sem ítélték, így csak annyit lehet tudni, hogy kémkedés és szervezkedés gyanúja miatt vették őrizetbe. Még letartóztatása évében, 1950 októberében a kistarcsai internáló táborba került, ahol egy évvel később, 1951. október 10-én Müller Károly államvédelmi őrmester írt róla jelentést.⁶⁴ A jelentő – logikusan – Pődör külföldi kapcsolatai felől próbált tájékozódni:

„...feltételezhető Pődörről, hogy a francia hírszolgálat ügynöke volt. Római kapcsolatairól megállapítható az a tény, hogy elég széleskörű, és így lehetséges, hogy későbbi idők folyamán a Vatikánnak is dolgozott. Ügynökünket a fenti kérdések tisztázására utasítottuk, hogy tudja meg, hogy Pődör Lászlót hol, mikor és kik szervezték be, milyen feladatokat kapott, kik voltak felső és alsó kapcsolatai, feladataiból milyen cselekményeket hajtott végre.”

Az ügyet ezen a ponton mintha abba is hagyták volna. Pődör további két évet töltött Kistarcsán; 1953. augusztus 26-án szabadult. Büntetését azonban nem szüntették meg, csak enyhítették. Mindaddig, amíg 1955. február 7-én szerkesztői állást nem kapott a Corvinában, segédmunkás, majd raktáros volt. Ő is terjedelmes fordítói életművet hagyott maga után; fordított franciából és franciára, olaszból és németből.⁶⁵ Fantasztikus franciatudása felkeltette a budapesti Francia Intézet figyelmét is, ami viszont nem maradt titokban a Belügyminisztérium III/I Csoportfőnöksége előtt sem. 1963. december 27-én lezárt dossziéjához 1968. július 31-én csatoltak egy szolgálati jegyet, amelyen iratai tanulmányozását kéri azzal az indokkal, hogy a Francia Intézet vezetése fordítási problémák megoldására Pődört ajánlja a hozzá fordulóknak.⁶⁶

Az Eötvös-kollégistaként megalapozott és az École Normale Supérieure-ön tökéletesített műveltség és nyelvtudás nemcsak a kiadónak és más munkaadóinak hajtott felbecsülhetetlen hasznot, hanem szó szerint mindenkinek, aki kapcsolatba került vele. A nagyon közlékeny Pődör valamennyi beszélgetőpartnerével megosztotta munkájával

kapcsolatos problémáit, különböző témákról alkotott véleményét, és – a koncepciók perек érintettjei közül egyedülként – beszélt kistarcsai élményeiről is.

¹ Barth–Schweizer, 2005; 2007.

² Cserépfalvi, 1989: 219–245.

³ Uo. ÁBTL 2.1. I/107-g 92. Radványi Kálmán áv. őrnagy jelentése 1955. június 30. „Noël Field elhelyezése ügyében megbeszélést folytattam kapcsolatunkkal, Vályi Gáborral, a Corvina Idegennyelvű Könyvkiadó helyettes igazgatójával. Vályi Gábor közlése szerint vállalatuknál szükség van angolul tökéletesen beszélő szuperlektorra. Feladata lenne a Párt által havonta kibocsátott angol nyelvű bulletinok szuperlektorálása. Ez 80 lap. Ezen kívül kisebb-nagyobb lektorálási munkákat tudnak neki adni, amely havonta 4-500 forint jövedelmet jelentene számára. Az angol nyelvű bulletinok lektorálásáért havi 640 forintot kapna. A fenti munkakört nem státus-szerűen töltené be, miután a vállalatnak nincs szabad státusza, külső lektorként alkalmaznák. A lektorálási munka általában napi 4-5 óra elfoglaltságot jelentene. Amennyiben Noël Field ügyében a fenti munkakör megfelelne, úgy szükséges a Corvina igazgatójával, Cserépfalvi Imrével beszélni a Párt vagy a Belügyminisztérium vezetése részéről.”

⁴ Weinberg Lászlóné, aki ismereteim szerint nem volt járatos azokban a körökben (egyetem, tudományos intézmény, újság, folyóirat), ahonnan „normális esetekben” a kiadói szerkesztőket toborozni szokás.

⁵ http://server2001.rev.hu/oha/oha_document.asp?id=431&order=1 (letöltés dátuma: 2013. október 20.).

⁶ Rajk, 1949.

⁷ ÁBTL 2.1. I/107-d. 68–75. Décsi Gyula vallomása, 1954. május 16. A vallomás találoán foglalja össze a minden logikát nélkülöző, taláalomra zajló letartóztatásokat és kihallgatásokat.

⁸ Dalos, 2008.

⁹ Ungvári, 2011.

¹⁰ Justus, 1931.

¹¹ Csapody, 2011.

¹² Írásai: *A faszizmus gazdasági és társadalmi alapjai; A szocializmus útja: az osztályháború új feltételei.* Mindkettő 1945. Ő fordította Engels *A család, az állam és a magántulajdon keletkezése* című művét is.

¹³ B. Kádár, 2012: 50., 56. jegyzet.

¹⁴ Uo. 51.

¹⁵ ÁBTL 2.1. I/84. 4. Kiértékelő jelentés, 1954. július 5.

¹⁶ Uo. 216. Jelentés, 1954. szeptember 14.

¹⁷ Uo. 284. Jelentés, 1956. május 16. „A perújítási tárgyalás során a bíróság Justus Pált bűnösnek mondta ki izgatás büntetésében, ezért 8 évi börtönbüntetésre, egyes jogainak 4 évi eltiltására és fele vagyonának elkobzására ítélte.” A trockizmus vádja már Justus 1949-es letartóztatásakor is felmerült, akkor azonban, mint a Rajk-perbe be nem illő elemet, ejtették. Munkatársa, Vándor Györgyi per-újrafelvételi dokumentumai között viszont szerepel annak megállapítása, hogy „az ÁVH 1949. jún. 30-án vette őrizetbe Justus Pállal folytatott trockista szervezkedés gyanúja alapján”. ÁBTL 2.1. I/101. 5. Jelentés, 1953. június 11.

¹⁸ ÁBTL 2.1. I/101. Vándor Györgyi vallomása, 1954. augusztus 17: „A fúzió után Justus a Rádió alelnöke lett, én is a Rádióhoz kerültem rendezőnek. [...] Ebben az időben már gyakrabban találkoztam Justusszal Angyalék lakásán, a régi Justus-féle művész-szeminárium több tagjának társaságában. [...] Justus meg egyre gyakrabban és nyíltabban tett párt- és rendszerellenes kijelentéseket, amelyekből azt lehetett kiérteni, hogy ne is várjunk ebben a rendszerben művészeti szabadságot, itt párt-diktatúra van...”, illetve: „Az összejövetelek irányítója Justus Pál volt, aki párt- és szovjetellenes nézeteket vallott. Justus ilyenkor azt fejtegette, hogy az a szocializmus, ami a SZU-ban létezik, és ami itt épül – nem igazi szocializmus, hanem párt-diktatúra.” A Justus elleni tanúskodás nem mentette meg Vándor Györgyit attól, hogy perújítási tárgyalásán ne vádolják őt is izgatással, és ne az utolsó egyike legyen, akit szabadrábra helyeznek. ÁBTL 2.1. I/84. Máriássy Félixné vallomása 1954. augusztus 17. „A SZU-val kapcsolatban többször kifejtette azt a nézetét, hogy ott nincs szocializmus, hanem államkapitalizmus van, ami nagyon hasonlít a faszizmusra. [...] A Bolsevik Párt vezetőjéről – mint diktátorról beszélt –, aki semmiben sem hasonló Leninhez. [...] 1948 tavaszán egy alkalommal kölcsönadta nekem egyik legkedvesebb könyvét, Arthur Koestler: »Zéro és a végtelen« c. regényének francia kiadását. Ez a trockista írás szerinte megrázóan igaz képet ad a SZU-ról, és mikor elhozta nekem, külön megjelölt nekem egy-egy részt, mint legjellemzőbbet és legigazabbat. [...] De nemcsak a SZU hanem a KP vezetőit is szidta. A »moszkvai« utasítások »szolgalelkű« végrehajtóinak nevezte őket. Az MKP vezetőit erkölcsstelen embernek tartotta.” Máriássy Félixné (MáriássyFélix rendező felesége) besúgótevékenységéről lásd például ÁBTL 3.1.2. M-18523.

¹⁹ ÁBTL 2.1. I/101-a. Justus Pál vallomása, 1954. július 26. Vándor Györgyiről többek között ezt mondta: „Hozzám feltűnően ragaszkodott, nekem azonban nem sok időm volt vele foglalkozni, csak letartóztatásom után közölte velem az előadó, hogy szerelmes volt belém és ezt naplójában meg is írta.”

²⁰ ÁBTL 2.1. I/84. Justus Pál levele, 1955. június 27.

²¹ Uo. Jelentés, 1956. május 16. Ügyében 1955. november 28–29-én tartottak perújítási tárgyalást, rehabilitálására 1956 szeptemberében került sor.

²² Ő fordította magyarra többek között Schwartz-Bart *Igazak ivadéka*; Simone de Beauvoir *Könnyű halál*; Paul Sartre *Szavak*; Maupassant *Egy asszony élete*; *Undor*; Voltaire *XII. Károly svéd király élete* című írásait, Majakovszkij, Éluard, Prévert verseit.

²³ William Shakespeare: *Szonettek. The sonnets of William Shakespeare. /Kétnyelvű klasszikusok./* Budapest, Corvina Kiadó, 1956 (1957).

²⁴ ÁBTL 2.1. I/84. Feljegyzés, 1949. szeptember 2. A Magyar Szociáldemokrácia Története. A másolatban őrzött összefoglaló margóján-hátlapján.

²⁵ Révész, 1999: 325., 346.

²⁶ Például ÁBTL 3.1.5. 0-10986. Idézi Gál, 2009: 9–74. Fekete Sándor szerint az ún. Hungaricus körnek talán Justus volt a legaktívabb tagja. Idézi Szőnyei, 2012: 123.

²⁷ ÁBTL 3.1.2. M-18523. 1961. november 9. „Borisz”-nak adott utasítás.

²⁸ ÁBTL 3.1.2. M-24845. 1961. augusztus 30. Jelentés Révész Andrásról, 1962. október 12. Jelentés, 1962. november 13. Jelentés, 1963. május 31.

²⁹ ÁBTL 3.1.2. M-24845. Jelentés, 1961. december 21.

³⁰ A „Kerekes” néven szervezett Kántás László pszichológus – munkadosziéja (ÁBTL 3.1.2 M-24845) szerint – Justus szinte minden rezdülését jelentette. A „Boros” néven számon tartott Dr. Rákos Jenő közgazdász a Szociáldemokrata Párt megyei titkára volt. „Kis(s) Tibor” néven Gál Éva (Gál, 2013: 204. és 274. számú jegyzetek) Kelemen Imrét, a kiadó állandó külső és rövidebb ideig belső munkatársát azonosította, ezt azonban kérésre az ÁBTL nem tudta megerősíteni. A „János” fedőnév nem azonosítható.

³¹ B. Kádár, 2012: 51.

³² Kelemen Imréről lásd még a 30. és 31. számú jegyzetet.

³³ Jemnitz, 2008; Ungvári, 2011.

³⁴ Őrizetbe vételéig tagja volt a Nemzeti Paraszt Pártnak (ÁBTL 2.1. I/22.), de ennek inkább társadalmi, mint politikai meggyőződésbeli okai lehettek.

³⁵ Tarisznyás, 1943.

³⁶ ÁBTL 2.1. I/22. 7–10.

³⁷ Klein Antal beszámolója letartóztatása és kihallgatása körülményeiről, valamint Rajk-perbeli szerepéről: http://betiltva.com/files/fiala_egyszeru_tortenet5.php (letöltés dátuma: 2013. december 5.).

³⁸ Karlo Mrazović (1902–1987) 1947–1948-ban volt budapesti követ. A Tájékoztató Iroda Titót elítélő határozata után váratlanul áthelyezték Moszkvába, ami a továbbiakban lehetetlenné tette kettejük kapcsolatát. Mrazović csupán egyetlen, álnéven írt levelezőlapon adhatott hírt magáról.

³⁹ Hajdú, 1992; ÁBTL 2.1. I/107-d. 68–75. Décsi Gyula vallomása 1954. május 16. „*Június közepén már ott tartottunk, hogy a vallomások áttekinthetetlen tömege az ügyet teljesen összezavarta: beismerések és visszavonások, igaz és valótlán vallomások, ellenőrzött és mesterségesen összehangolt vallomások, egymásnak ellentmondó vallomások az ügyet majdnem áttekinthetlenné tették, már senki nem ismerte ki magát, se nem tudta, mi igaz és mi nem. Ekkor a párt kérésére segítségünkre jöttek a szovjet tanácsadók, Belkin altábornagy vezetésével. Belkin altábornagy néhány napi itt tartózkodás után különválasztotta a fő személyeket, akik később a fő ügy vádlottai lettek. Őket s az ügyükkel kapcsolatos tanúkat szovjet és magyar kihallgatók közösen hallgatták ki. Rajkot és Brankovot (s a tanúkat) Belkin és Szűcs hallgatták ki, valamint Justust és Cseresznyést Jevdokimenko és Farkas Vladimir. Ezek a kihallgatások konspiráltan folytak...*” Noël Field ügye többek között ÁBTL 2.1. I/107/1. és 2.1. I/107-a. stb.

⁴⁰ A megsemmisítés nem történhetett eléggé körültekintően, mert a dossziékban gyakran találni utalást arra, hogy a Rajk-perrel kapcsolatos iratokat csak későbbi időpontban távolították el az anyagból.

⁴¹ ÁBTL 2.1. I/22. 22. Jelentés, 1954. június 18. Réh Alajos vallomása.

⁴² ÁBTL 2.1. I/24. Berán Iván volt ÁVH-s alkalmazott vallomása.

⁴³ Huszár, 2009.

⁴⁴ ÁBTL 2.1. I/22.

⁴⁵ Uo. külön borítékban.

⁴⁶ ÁBTL 2.1. I/22a. Réh Alajos vallomása.

⁴⁷ ÁBTL 2.1. I/22. külön borítékban. Tarisznyás Györgyi ügyének rövid összefoglalása: „*1949 végétől Tarisznyás Györgyi egy konspirált villában volt elhelyezve két nyomozó felügyelete alatt, ahol minden kívánságát teljesítették és egyenrangú félként kezelték a Rajk-ügyben tett vallomásáért. 1950 júniusában már több esetben egyedül is kiengedték a városba vásárolni, majd szüleit Budapestre költöztették, és teljesen szabadlábra helyezték. 1950 szeptemberében ismét őrizetbe vette az ÁVH abból a célból, hogy Szűcs Ernő volt áv. ezds.-re terhelő vallomást tegyen. [Itt másfél sor olvashatatlanra téve.] Beismerő vallomást tett arról, hogy az alatt a néhány hónap alatt, amíg szabadlábon volt, Zábóji Endréné barátját tájékoztatta arról, hogy a Rajk-*

ügyben tett vallomása nem felel meg a valóságnak, és hamis tanúvallomását kényszerítő eszközök hatására tette.”

⁴⁸ Záboji Endréné ügye: ÁBTL 3.1.9. V-113410/a.

⁴⁹ Huszár, 2009.

⁵⁰ Décsi Gyula 1954. május 16-i vallomásában a következő olvasható: „A főügy tárgyalása után maradt kb. 60 fő őrizetes, akiknek az ügye lényegében még kivizsgálatlan volt, s akikkel kapcsolatban még rengeteg tisztázatlan probléma merült fel.” Lásd a 7. sz. jegyzetet.

⁵¹ ÁBTL 2.1. I/22.

⁵² Az ő fordításában jelent meg Dzsingiz Ajtmatov *Dzsamila szerelme*; *Piroskendős jegenyécském*; Valentin Katajev *Gyógyír a feledésre*; Anatolij Malcev *Térj be minden házba!*; Ilja Ehrenburg *Julio Jurenito*; *A D.E. tröszt. Tizenhárom pipa*; Lev Nyikulin *A gyáva*; Alekszandr Nyeverov *Élni akarok*; Fjodor Gladkov *A lélek mélyén* című műve.

⁵³ V. Deák, 1993.

⁵⁴ Az írások, tudomásom szerint, nem jelentek meg, de Farkas István pár régi kollegának – köztük nekem – eljuttatta, „Györgyi emléke kedvéért”, ahogy a kísérőlevélben fogalmazott.

⁵⁵ „Svájci csoport”-ként azokat tartották számon, akik a háborút Svájcban vészelték át, és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrehozásával, valamint egyéb, a rendelkezésükre álló, ugyancsak csekély eszközzel igyekeztek harcolni a fasizmus, a zsidóüldözés és a deportálás ellen, a hazaiak lehetőleg korrekt tájékoztatásáért. Mint hosszabb időt Nyugaton töltött személyek váltak a negyvenes évek második felétől gyanússá, hasonlóan az „angol csoport” tagjaihoz.

⁵⁶ ÁBTL 2.1. I/43. 45. Jelentés név és dátum nélkül.

⁵⁷ ÁBTL 2.1. I/50-a. Balabán Péter vallomása Ács Tamás ügyében, 1954. június 23.

⁵⁸ „Amíg én kihallgattam, Balabán meg lett verve, de tudomásom szerint előzőleg és később is meg lett verve. A Rajk-ügyben három őrizetést hallgattam ki, és többet én is megvertem, ezért nem tudok már visszaemlékezni, hogy Balabán is ezek között volt-e. Tény azonban, hogy egyik este, amikor nem akart terhelő vallomást tenni saját maga ellen, átadtam a Princz-féle csoportnak, akik súlyosan megverték, és kb. ½ óra múlva, amikor visszahozták, Balabán hajlandó volt beismerő vallomást tenni. Amikor Balabán visszajött, tántorgott, nehezen lélegzett a veréstől. Általában kényszerítő eszközként alkalmaztuk az őrizetessekkel szemben a kihallgatásokon a tornáztatást, homlokkaival való fálhoz állítást, földre tett ujjal való körben járást, a cellában éjszakákon keresztül való állítást, stb. Valószínűnek tartom, hogy Balabánnal szemben is voltak ezek a kényszerítő eszközök alkalmazva.” ÁBTL 2.1. I/43. Toldi Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve a perfelújítás során.

⁵⁹ ÁBTL 2.1. I/50-a. 47–49. Jelentés, 1953. július 31.

⁶⁰ Ő fordította magyarra többek között Philip Roth *Zuckermann*; *A szellem árnyékában*; Saul Bellow *Herzog*; *Késő bánat*; *Napjaid gyümölcse*; Henry James *Európai látogatók*; *Egy hölgy arcképe*; Károlyi Mihályné *Együtt a száműzetésben* (Justus Pállal közösen); Ernst Roth *Zene és üzlet egy zeneműkiadó emlékeiből*; Gerald Moore *Túl hangos vagyok? Egy zongorakísérő emlékiratai*; Sinclair Lewis *Babbit*; *Királyi vér*; John Steinbeck *Késik a szüret*; Henry Fielding *Joseph Andrews és barátja*; Poe válogatott művei; Gábor Ferencné *Utazás a múltba*; Elie Wiesel *Az éjszaka*; *Visszaemlékezések és beszélgetések Fejtő Ferencsel*; Fejtő Ferenc *Budapesttől Párizsig. Emlékeim*; Gideon Hausner *Ítélet Jeruzsálemben. Az Eichmann-per története*; Isaac Bashevis Singer *Örök szerelmi szonettkoszorú* című művét. Kötete: *Sinclair Lewis világa*.

⁶¹ Gecse Gusztáv interjúja Fekete Sándorral: <http://www.gecse.eu/fekete-htm> (utolsó letöltés dátuma: 2013. október 6.). Az interjúban Fekete elmondja, hogy Pödör hosszas kényszerítés után ugyan hajlandó volt aláírni a rá erőltetett vallomást, de a végén valamennyi aláírása fölé odatette: „Ez nem az én vallomásom”. A dátumok azonban ellentmondanak ennek az elbeszélésnek. Pálffy Györgyöt, akivel Pödör közvetlen kapcsolatban volt, még 1949. október 24-én kivégezték, Pödört viszont csak 1950. május 30-án vették őrizetbe. De aki ismerte őt, teljes joggal gondolhatja: akár így is történhetett volna.

⁶² ÁBTL 3.2.4. K-424. 10. Összefoglaló, 1948. január 25.

⁶³ ÁBTL 3.2.4. K-424. Pödör László távirata Pálffy Györgynek, 1947. szeptember 15., illetve jelentése ugyancsak Pálffynak 1947. november 18.

⁶⁴ ÁBTL 3.2.4. K-424. 11. Jelentés, 1951. október 10.

⁶⁵ Többek között magyarra fordította Blaise Pascal *Gondolatok*; Edmond és Jules de Goncourt *A XVIII. század művészete és egyéb művészettörténeti tanulmányok*; Armand Lanoux *Watrin őrnagy*; Arnaud *A félelem bére*; Thomas Mann *A Doktor Faustus keletkezése. Egy regény regénye*; Elio Petri *Róma 11 óra*; Saint-Exupéry *Citadella*; Charles de Tolnay *Michelangelo. Mű és világkép* című művét. Franciára Örkény István *Kulcskeresők*; Pamlényi Ervin *Magyarország története*; *Ha Mozart naplót írt volna*; *Ha Bach naplót írt volna*; *Ha Csajkovszkij naplót írt volna* című művét.

⁶⁶ ÁBTL 3.2.4. K-424. Szolgálati jegy, 1968. július 31.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.1.	A volt Zárt irattár levéltári anyaga	
	I/d. (V-142755/4.)	Noël H. Field
	I/22. (V-142742)	Tarisznyás Györgyi
	I/24. (V-143411)	Klein Antal, Tarisznyás Györgyi, Gyöngyösi István
	V/37. (V-150318)	Záboji Endréné
	I/43. (V-142719) I/50a. (V-143410/1.)	Balabán Péter Rosta Endre, Ács Tamás, Balabán Péter, Hódos György, Földi Iván, Vági Ferenc, dr. Kálmán András
	I/84. (V-142712)	Justus Pál
	I/101. (V-142726)	Vándori Györgyi
	I/107/g. (V-142755/7.)	Noël H. Field
3.1.2.	Munka dossziék	
	M-18523	„Borisz”
	M-24845	„Kerekes”
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-10986	Hungaricus
3.2.4.	Kutató dossziék	
	K-414	Pődör László

Sajtó

Dalos, 2008

Dalos Anna: Egy másik magyar zenetörténet. Hanglemez a holokauszt magyar zeneszerző-áldozatainak műveiből. *Muzsika*, november.

Ungvári, 2011

Ungvári Tamás: Justus és az igazság. *Amerikai Népszava*, május 7.

Hivatkozott irodalom

Barth–Schweizer, 2005

Bernd-Rainer Barth – Werner Schweizer: *Der Fall Noël Field. Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa*. Herausgegeben von Bernd-Rainer Barth und Werner Schweizer. I. kötet: *Gefängnisjahre 1949–1954*. Berlin.

Barth–Schweizer, 2007

Bernd-Rainer Barth – Werner Schweizer: *Der Fall Noël Field. Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa*. Herausgegeben von Bernd-Rainer Barth und Werner Schweizer. II. kötet: *Asyl in Ungarn 1954–1957*. Berlin.

B. Kádár, 2012

B. Kádár Zsuzsanna: *Elrabolt remények. A magyar szociáldemokrácia a párt felszámolása után*. Budapest, Napvilág Kiadó.

Csapody, 2011

Csapody Tamás: *Bori munkaszolgálatosok. Fejezetek a bori munkaszolgálat történetéből*. Budapest, Vince Kiadó.

Cserépfalvi, 1989

Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései 1945–1963*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Gál, 2009

Gál Éva: Mérei Ferenc és társai „ellenforradalmi szervezkedése” 1957–1959. In *Kádárizmus: Mélyfúrások. Évkönyv*. Budapest, 1956-os Intézet.

Gál, 2013

Gál Éva: *Lejáratás és bomlasztás. Tudósok, tanárok a titkosrendőrség látókörében*. Budapest, Corvina Kiadó.

Hajdú, 1992

Hajdú Tibor: A Rajk-per háttere és fázisai. *Társadalmi Szemle*, 11. sz. 17–36.

Huszár, 2009

Huszár Tibor: *A pokol malmai. Szűcs Ernő ÁVH-s ezredes ügye és elágazásai, 1946–1955. Dokumentumok, interjúk Szűcs Ernő tevékenységéről, a tettestársak és áldozatok vallomásai*. Budapest, Corvina Kiadó.

Jemnitz, 2008

Justus Pál. Szerkesztette: Jemnitz János, Székely Gábor. Budapest, k. n.

Justus, 1931

Justus Pál: *Az utak éneke*. H. n., k. n.

Rajk, 1949

Rajk László és társai a Népbíróság előtt. Budapest, Szikra.

Révész, 1999

Révész Sándor: *Egyetlen élet. Gimes Miklós története.* Budapest, 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete.

Szőnyei, 2012

Szőnyei Tamás: *Titkos írás.* I–II. Budapest, Noran Kiadó.

Tarisznyás, 1943

Tarisznyás Györgyi: *Örmény karácsony.* /Német néprajzi tanulmányok, 11./ Budapest, Egyetemi Nyomda.

V. Deák, 1993

V. Deák Éva: *Az elítélt neve: Tarisznyás Györgyi.* Paks, k. n.